DOI: 10.65322/j.srd.04182026.39

UDK: 07.00.391.77 (039)

DUNYOVIY VA DINIY BILIMLAR MUTANOSIBLIGINI TA'MINLASHNING AHAMIYATI

Isxakov B.B., *dotsent,*
Ijtimoiy fanlar kafedrasi,
E-mail: behzodisxakov2782886@gmail.com
Namangan davlat texnika universiteti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada dunyoviylik va diniylik o'rtasidagi nisbat masalasi insoniyat tarixining barcha davrlarida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan. Qisqacha aytganda, inson hayoti mazmunini tashkil qiluvchi ushbu ikki tarkibiy qism o'rtasida murosaga erishish har qanday jamiyatning istiqbolini belgilovchi bosh mezon ekanligi tahlil qilingan.*

Аннотация: *В данной статье анализируется вопрос баланса между секуляризмом и религиозностью, имевший решающее значение во все периоды человеческой истории. Вкратце, анализируется, что достижение компромисса между этими двумя составляющими, составляющими содержание человеческой жизни, является главным критерием, определяющим будущее любого общества.*

Abstract: *This article analyzes the issue of the balance between secularism and religiosity, which has been of decisive importance in all periods of human history. In short, it is analyzed that achieving a compromise between these two components that make up the content of human life is the main criterion determining the future of any society.*

Kalit so'zlar: *diniy tashkilotlar, diniy konfessiyalar, diniy ta'lim muassasalari, dinlararo bag'rikenglik tamoyillari, madaniy plyuralizm, yuksak insonparvarlik.*

Ключевые слова: *религиозные организации, религиозные конфессии, религиозные образовательные учреждения, принципы межконфессиональной терпимости, культурный плюрализм, высокий гуманизм.*

Keywords: *religious organizations, religious denominations, religious educational institutions, principles of interfaith tolerance, cultural pluralism, high humanism.*

Kirish. Dinni davlatdan ajratish haqidagi g'oya azaldan hurfikrlilik va dunyoviy tafakkur rivojiga asoslanganini ta'kidlash joiz. Ushbu hayotiy masala Markaziy Osiyo hududida mavjud bo'lgan davlatlarda ham doimo muhim o'rinni egallab kelgan. Bunda dunyoviylikka moyil siyosiy kuchlarning davlat va jamiyat boshqaruvidagi mavqei muntazam ravishda o'sib borganini ko'rish mumkin. Shu bilan birga, davlat din bilan bog'liq munosabatlarni tarixning barcha davrlarida muayyan tamoyillar asosida tartibga solishga intilgan [1].

O'zbekistonda din va diniy tashkilotlar bilan bog'liq munosabatlarni tashkil etishda quyidagi qoidalarni zaruriy prinsip sifatida belgilagan:

– millati, jinsi va fuqaroligidan qat'i nazar barcha uchun vijdon erkinligining kafolatlanishi;
– barchaning diniy e'tiqodidan qat'i nazar qonun oldida tengligi;
– rasmiy hujjatlarda dinga munosabatining aks etmasligi;
– bir din yoki diniy e'tiqodga ustunlik yoki cheklovlarning belgilanmasligi;
– diniy tashkilotlar va davlat organlari faoliyati o'zaro bir-biriga aralashmasligi;
– davlat diniy konfessiyalar zimmasiga davlat funksiyalarini yuklamasligi va qonunga zid bo'lmagan faoliyatiga aralashmaydi;
– davlat diniy tashkilotlarni moliyalashtirmasligi;
– diniy ruhdagi siyosiy partiya va jamoat birlashmalarning tuzilishiga yo'l qo'yilmasligi;
– davlat diniy konfessiyalar o'rtasida o'zaro hurmat va hurmat o'rnatishga ko'maklashishi, adovatni oldirishga yo'l qo'ymasligi;
– davlat ta'lim tizimiga diniy fanlarning kiritilmasligi;

DOI: 10.65322/j.srd.04182026.39

– barcha uchun dunyoviy ta’lim olish huquqining ta’minlanishi.

Sobiq Ittifoq davrida Buxoro shahridagi “Mir Arab” madrasasi va Toshkent shahrida Toshkent islom instituti faoliyat ko‘rsatgan bo‘lsa, istiqlolning dastlabki yillaridanoq fuqarolarning diniy ta’lim olishga bo‘lgan ishtiyoqi tufayli o‘nlab diniy ta’lim muassasalari O‘zbekiston musulmonlari idorasi tasarrufida faoliyat ko‘rsata boshladi. 1998-yildan diniy ta’lim muassasalari O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan qayta ro‘yxatdan o‘tkazilib, barcha madrasalar o‘rta maxsus islom bilim yurti deb ataladigan bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 22- avgustdagi qaroriga asosan talabalarning qabul qilingan davlat me’yorlariga muvofiq diniy va dunyoviy bilimlar olayotganini inobatga olinib, mazkur o‘quv yurtlarining bitiruvchilariga beriladigan diplomlar davlat ta’lim hujjati sifatida e’tirof etilib, ushbu hujjat (diplom)larga ega bo‘lgan shaxslarga davlat oliy ta’lim tizimida o‘qishni davom ettirish huquqi berildi.

1999-yil O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Toshkent islom universitetining tashkil etilishi yurtimiz tarixi zarvaraqlarida oltin harflar bilan muhrlanib qoldi. Istiqlol ne’mati bo‘lgan ushbu ta’lim maskani yoshlarga diniy va dunyoviy fanlarni uyg’unlikda, ajdodlarimiz merosining falsafiy, ma’naviy ildizlariga tayangan holda o‘rgatish uchun barcha qulayliklarga ega bo‘lgan O‘rta Osiyodagi yagona ta’lim muassasasi hisoblanadi.

Shuningdek, diniy ta’lim muassasalari o‘rtasida 1991-yildan boshlab “Qorilar musobaqasi”, 2001-yildan “Barkamol avlod” sport musobaqalarining o‘tkazilishi, 2002-yildan boshlab o‘rta maxsus islom bilim yurtlari talabalari o‘rtasida “Yagona olimpiada” va “Yil o‘qituvchisi” tanlovlarining o‘tkazilishi talaba va pedagog-o‘qituvchilar uchun keng imkoniyatlar ochib, ularni munosib tarzda rag’batlantirish, moddiy va ma’naviy qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 1- martdagi 99- sonli Qarori bilan tasdiqlangan “Diniy ta’lim muassasalarining faoliyatini litsenziyalash to‘g’risida”gi Nizom diniy ta’lim tizimini tartibga solishga qaratilgan asosiy normativ hujjat bo‘lib, diniy o‘quv yurtlari faoliyatini to‘g’ri yo‘lga qo‘yish, belgilangan davlat ta’lim standartlari va talablariga muvofiq dunyoviy fanlarni o‘qitish, ta’lim jarayoniga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlarni tartibga solishda muhim o‘rin egallamoqda.

Toshkent pravoslav va Toshkent protestant oliy seminariyalarining mamlakatimizda faoliyat olib borishini millatlararo totuvlik, dinlararo bag’rikenglik tamoyillarining yuksak namunasi sifatida e’tirof etish mumkin. O‘zbekiston musulmonlari idorasi tasarrufidagi Toshkent islom instituti va o‘rta maxsus islom bilim yurtlari bilan mazkur ta’lim muassasalari o‘rtasida o‘zaro hamkorlik aloqalari yaxshi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, talaba va o‘qituvchilar ishtirokida ilmiy-amaliy anjumanlar, seminar va davra suhbatlari hamda muhim sanalarga bag’ishlangan bayram tadbirlari muntazam ravishda o‘tkazib kelinmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qaroriga muvofiq Samarqand viloyatida Imom Buxoriy xalqaro markazi tashkil etilib, islom dinining, Qur’oni karim va hadis ilmining asl mohiyatini, hadisshunoslik maktabining ilmiy-ma’naviy asoslarini, Imom Buxoriy, Imom Termiziy singari yurtimizdan yetishib chiqqan buyuk hadisshunos allomalar merosini har tomonlama teran o‘rganish, yuksak insoniy g’oyalar va muqaddas qadriyatlarimizni o‘zida ifoda etgan manbalarni tadqiq etish, ulardan diniy ta’lim, ma’naviy-ahloqiy tarbiya ishlarida foydalanish maqsadida zarur darslik va o‘quv qo‘llanmalari, ilmiy-amaliy tavsiyalar tayyorlash, diniy xodimlarning bilim va tajribasini oshirish bo‘yicha o‘quv-uslubiy ishlarni amalga oshirish markazning asosiy vazifalari etib belgilandi [2].

Usullar. Maqolada tarixiy-mantiqiy izchillik, ya’ni davlat din bilan bog’liq munosabatlarni tarixning barcha davrlarida muayyan tamoyillar asosida tartibga solishga intilganligi hamda qiyosiy-huquqiy yondashuv usullaridan foydalanildi. Qiyosiy-huquqiy yondashuv esa milliy

DOI: 10.65322/j.srd.04182026.39

normativ-huquqiy hujjatlar bilan xalqaro tashkilotlar tavsiyalarini o'zaro solishtirish imkonini berdi [3].

Yangi O'zbekistonda so'ngi yillarda har bir sohada, shu jumladan ta'lim sohasida islohotlar olib borilayotgani, o'sib kelayotgan yosh avlodni kelajakda inson degan sharafli nomga munosib ravishda tarbiya va ta'lim olib kamol topishlariga mamlakatimizning oqil insonlari jon kuydirayotgani va bu borada ishlab chiqilayotgan va amalga oshirilayotgan amaliy ishlar tahsinga sazovordir. Ushbu jarayonda bugungi o'zbek jamiyatining mutlaq ko'pchiligi insonning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirib, axloqini tarbiyalashdagi dinning yuksak axloqini, inson ruhiyatida insoniy fazilatlarni yaratuvchanligini qo'llab - quvvatlamoqda. Milliy va diniy qadriyatlarni anglatish, yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini yuksaltirishga xizmat qilishi bugungi kunda hech kimga sir emas [4].

"Tarixga teran nazar solsak, bizlarning yetti ajdodlarimiz kim ekanini ko'ramiz. Ne-ne buyuk daholar, mutafakkiru allomalar aynan shu siz va biz yashayotgan muqaddas Vatanda yashab o'tganlar. Huddi ular singari ularning zurriyotlari ham hali dunyo tamadduniga o'z hissalarini qo'shishiga hech kim shubha qilmaydi. Chunki yoshlarimiz tomirida ajdodlarimizning qonlari oqib turibdi". Shu bilan birga dunyo tamadduniga ulkan hissa qo'shgan allomalarimizning ilmda komillik sari yetishida islom dinining ta'sirini ham alohida ta'kidlash zarur. Imom Buxoriy, imom Termiziy, imom Dorimiy, imom Moturidiy Abu Mu'in Nasafiy kabi allomalar bilan bir qatorda al - Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo, al-Farg'oniy, Mahmud Zamaxshariy, al-Farobiy kabi o'z ilmi va tafakkuri bilan dunyoni lol qoldirgan allomalarimizning yetukligi zamirida islom dini turganligi barchamizga ma'lum [5].

Din voqelikni o'ziga xos aks ettiruvchi ijtimoiy hodisadir. Din insonga to'g'ri, haqiqiy hayot yo'lini ko'rsatadigan va o'rgatadigan ilohiy qudratga ishonchni ifoda etadigan ta'limotdir. Dinning mohiyati turlicha izohlansada, uning asosida ishonch, e'tiqod tuyg'usi yotadi. Zero bunday tuyg'udan mahrum xalq, odam yo'q. Hech bir xalq dinsiz, e'tiqodsiz, biron-bir narsaga ishonchsiz yashay olmaydi. Har bir din turlicha urf - odat, marosim va bayramlar orqali o'z qavmidagi odamlar turmushini tartibga solish, nazorat qilish, insonlarning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirish, tafakkurini yuksaltirishga harakat qiladi. Har qanday jamiyatda din ma'lum ijtimoiy, ma'naviy va ruhiy vazifalarni bajaradi. Uning ijtimoiy hayotga ta'siri kuchlidir. Dinlar o'z marosim va bayramlarining qavmlar tomonidan qat'iy tartibga amal qilgan holda bajarilishini shart qilib qo'yadi, shuningdek, o'z qavmlarining birligini, jamiyat va shaxsning o'zaro aloqada bo'lishini ta'minlashga intiladi.

Islom dini marosimlari asosan 2 guruhga bo'linadi:

Hursandchilik ko'rinishidagi marosimlar.

G'amginlik ko'rinishidagi marosimlar.

Avvalo shuni ta'kidlash lozimki, kundalik turmushda urf-odat va marosim tushunchalari bir-biri bilan aynan bir tushunchalardek tuyulsada, lekin ular o'rtasidagi hayotiy farqlar mavjud hamda asosiy tafovut shundaki urf-odat hayotiy voqealarga to'laligicha singib ketgan. Masalan: salom berish kun tartibiga aylangan. Marosim esa ma'lum bir voqea tarzida nishonlanadi. Masalan: To'ylarda yor-yor aytish kabi. Marosim ham turli dinlarda har xil bo'ladi. U tarixiy davrga xosdir. Islom dinidagi marosimlar orasida ham sof diniy, umuminsoniy va ibtidoiy marosimlar bor.

Tahlil va natijalar. Islomning boshqa dinlardan keskin farqi unda g'oyat ko'p marosimlar mavjudligi bo'lib, marosimlar asrlar bo'yi xalq ommasi hayotiga keng singib ketgan, barchani o'z ta'siriga olgan, jamotchilik fikri va ijtimoiy psixologiyaga ta'sir qilib, turmush tarzi belgilangan, tartib-intizomga solib, odamlarni jamoaviylik, hamkorlikka o'rgatgan, ulardan ma'lum darajada vaqt va sarf-harajat sarflashni talab etgan, musulmonlarning dunyoqarashi va iymon-e'tiqodini kengaytirib borgan.

DOI: 10.65322/j.srd.04182026.39

O‘zbekistonda milliy va diniy sohada olib borilayotgan siyosat BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1948-yilda qabul qilingan “Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi” moddalari va ruhiga hamohang ekani hamda davlatimiz vijdon erkinligini ta’minlash borasida o‘z zimmasiga olgan barcha xalqaro shartnomalarni to‘la-to‘kis bajarib kelayotgani alohida ta’kidlandi. Anjumanda bugungi kunda dunyoning qator mamlakatlarida, ayniqsa, Yaqin Sharq mintaqasida etnik va diniy asosdagi nizolar kuchayib borayotgani, bu kabi nizolarni avj oldirayotgan g’arazli kuchlarning o‘z maqsadlariga erishish yo‘lida turli nashrlar, teleradiodasturlar va internet sahifalarida amalga oshirayotgan axborot xurujlariga nisbatan “fikrga qarshi fikr, g’oyaga qarshi g’oya, jaholatga qarshi ma’rifat bilan kurashish” har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etayotganiga e’tibor qaratildi.

Hech kimga sir emaski, bugungi kunda turli dinlar va madaniyatlarga mansub davlatlar o‘zaro yaqinlashmoqda. Bu hol ular orasidagi ijtimoiy, madaniy va diniy sohalardagi doimiy muloqotlarni taqozo etmoqda. Shu maqsaddan kelib chiqib 1945-yilda BMT ustavi «sabr-toqatli bo‘lish va jahonda yaxshi qo‘shnilar sifatida birgalikda yashash hamda xalqaro tinchlik va xavfsizlikni qo‘llab-quvvatlash uchun sa`y harakatlarimizni birlashtirish»ni o‘z maqsadlaridan biri deb e`lon qilgan. 1981-yil 25- noyabrda BMT Bosh Assambleyasining 361 55-rezolyutsiyasi din yoki e`tiqodga asoslangan sabr-toqatsizlik va kamsitishning barcha shakllarini tugatish to‘g`risidagi dekloratsiyani e`lon qilgan [6].

“Tolerant” atamasining lug`aviy ma`nosi lotincha “tole gage” (chidamoq) so‘zidan olingan. Tolerantlik biror narsani, o‘zgacha fikr yoki qarashni, o‘z shaxsiy tushunchalaridan qat`i nazar, imkon qadar bag`rikenglik va chidam bilan qabul qilishni anglatadi. Diniy bag`rikenglik vijdon erkinligi va ma`naviyat jihatdan katta ahamiyat kasb etadi, u boshqa shaxs yo dinga hurmatni bildiradi. Turli din hamda konfessiya vakillari e`tiqodida aqidaviy farklar bo‘lishiga qaramay, ularning yonma-yon va o‘zaro tinch-totuv yashashini anglatadi.

Bag’rikenglik bizning dunyomizdagi turli boy madaniyatlarni, o‘zini ifodalashning va insonning alohidaligini namoyon qilishning xilma-xil usullarini hurmat qilish, qabul qilish va to‘g`ri tushunishni anglatadi. Uni bilim, samimiyat, ochiq muloqot hamda hur fikr, vijdon va e`tiqod vujudga keltiradi. Bag`rikenglik turli-tumanlikdagi birlikdir. Bu faqat ma`naviy burchgina emas, balki siyosiy va huquqiy ehtiyoj hamdir. Bag`rikenglik tinchlikka erishishni musharraf qilguvchi va urush madaniyatsizligidan tinchlik madaniyatiga eltuvchidir.

Muhokamalar. 1. Bag`rikenglik yon berish, andisha yoki xushomad emas. Bag`rikenglik eng avvalo insonning universal huquqlari va asosiy erkinliklarini tan olish asosida shakllangan faol munosabatdir. Har qanday vaziyatda ham bag`rikenglik ana shu asosiy qadriyatlarga tajovuzlarning bahonasi bo‘lib xizmat qilmaydi. Bag`rikenglikni alohida shaxslar, guruhlar va davlatlar namoyon qilishi lozim.

2. Bag`rikenglik inson huquqularini qaror toptirish, plyuralizm (shu jumladan, madaniy plyuralizm), demokratiya va huquqning tantanasi uchun ko‘maklashish majburiyatidir. Bag`rikenglik aqida bozlikdan, haqiqatni mutlaqlashtirishdan voz kechishni anglatuvchi va inson huquqlari sohasidagi xalqaro-huquqiy hujjatlarda o‘rnatilgan qoidalarni tasdiqlovchi tushunchadir.

3. Bag’rikenglikni namoyon qilish inson huquqlariga ehtirom bilan hamohang, u ijtimoiy adolatsizlikka nisbatan sabr-toqatli munosabatda bo‘lishni, o‘z imon-e`tiqodidan voz kechish yoxud boshqalarning e`tiqodiga yon berishni anglatmaydi. U shuni anglatadiki, har kim o‘z e`tiqodiga amal qilishda erkindir va har kim bu huquqqa boshqalar ham ega ekanligini tan olmog`i lozim. U yana shuni anglatadiki, odamlar o‘z tabiatiga ko‘ra tashqi ko‘rinishi, qiyofasi, o‘zini tutishi, nutqi, xulqi va qadriyatlari jihatidan farqlanishi e`tirofga loyiqligi barobarida, ular dunyoda yashashga va o‘zlarining ana shu individualligini saqlab qolishga haqlidirlar. U yana shuni anglatadiki, bir kishining qarashlari boshqalarga majburan singdirilishi mumkin emas.

Milliy o‘zlikni anglash esa millatning jipsligini va birligini ta’minlovchi millatning o‘zi mavjudligini anglashga xizmat qiluvchi omildir. Milliy o‘ziga xoslik butun insoniyat uchun katta

DOI: 10.65322/j.srd.04182026.39

boylik, uni harakatlantiruvchi ma’naviy ruhiy kuch - qudratdir. Inson o‘zini o‘zi anglashning yuksak darajasi milliy o‘zligini anglashdir. Millatlarning o‘zligini anglashga bo‘lgan intilishi saqlanib qolar ekan, demak, milliy o‘ziga xoslikning barqarorligini ta’minlaydi. Milliy o‘zligini unutgan kimsaning manqurtga aylanishi hech gap emas, bu insoniyat uchun fojiadir. Insoniyat faqat milliy turli tumanlik, o‘ziga xosliklarning amal qilishi bilan barhayot rivojlanib boradi.

O‘tgan davrlarning eng yaxshi yutuqlarini o‘zida mujassamlashtirgan O‘zbekiston xalqi madaniyati o‘z navbatida nafaqat diniy qadriyatlarning keyingi rivojiga, balki dunyoviy qadriyatlar rivojiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Demak, yurtimiz xalqlarining ilmiy, madaniy, ma’naviy yutuqlari nafaqat musulmon balki jahon madaniyatining ajralmas qismidir. Jahon dinlaridan, umumbashariy ta’limotlardan biri hisoblangan islom dini insonga mohiyat, faoliyatiga maqsad va yo‘nalish beruvchi, jamiyat a’zolari o‘rtasidagi munosabatlarni muvofiqlashtirib, birlashtirib, ijtimoiy taraqqiyotini tezlashtirish uchun xizmat qiladigan ma’naviyat masalalarini, ma’rifat, odob-ahloq tarbiyasining barcha muammolarini o‘z ichiga qamrab oladi. Umuman olganda, islom dini inson ma’naviy ma’rifiy kamolotiga oid bo‘lgan fikrlar, qarashlar ta’limotlarining mukammal manbai.

Ulardagi odob - axloq, halollik va poklik, iymon - e’tiqod va vijdon, mehr - oqibat, og’ir sinovlarga bardoshli bo‘lish, bir birini moddiy ma’naviy, ruhiy qo‘llab quvvatlash, hamdard, hamnafas, hamfikr, yelkadosh bo‘lish, tinchlik, osudalikni saqlash, halol mehnat qilib, birovlarning haqqiga xiyonat qilmasdan halol pokiza yashash haqidagi g’oyalar, yo‘l yo‘riqlar fazilatlar millatgagina emas, balki umum insoniyatga ham bevosita daxldordir.

Bizga ma’lumki, umuminsoniy qadriyatlarning ilk kurtaklari Sharqda shakllanib, diniy qadriyatlar inson ma’naviyatining tarkibiy qismi sifatida e’zozlanib kelmoqda. Sharq qadriyatlari o‘z - o‘zanida rivoj topib borishi bilan bir qatorda insoniyatning kelgusi taraqqiyotiga zamin bo‘lib xizmat qildi, hamda o‘zining ijobiy ta’sirini ko‘rsatdi.

O‘zbek xalqi milliy qadriyatlarini xarakterlaydigan o‘ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: yuksak insonparvarlik, bag’rikenglik, mehmondo‘stlik, hamma millat va elat vakillariga izzat hurmat ko‘rsatish, mulohazalilik, sharm- xayolilik, bolajonlilik, hamdardlik, mahalladoshlik, halollik va boshqalar. Bu va shunga o‘xshash o‘zbek milliy qadriyatlar Yangi O‘zbekistonda yashayotgan har bir kishining ko‘nglida g’ururlanish hissiyotini paydo qiladi va bu bilan haqli ravishda faxrlanadi.

Xulosa. Xulosa sifatida quyidagilarni qayd etish mumkinki, Yangi O‘zbekiston milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg’unligi asosida, milliy mentalitetimizning o‘ziga xos jihatlarini hisobga olib, ijtimoiy hayotimizdagi an’anaviylik va zamonaviylikka tayanilgan holatda fuqarolik jamiyatini barpo etishga alohida e’tibor qaratmoqda. Zero, fuqarolik jamiyati bu demokratik qadriyatlarni qaror toptiradigan va ularga tayanadigan jamiyatdir. Mamlakatimiz milliy taraqqiyot kontseptsiyasi Sharqona va umuminsoniy demokratiya xususiyatlaridan kelib chiqadi. Unda milliy va umuminsoniy qadriyatlar va tamoyillar ustuvordir.

Foydanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Токарев С. А. К методике этнографического изучения материальной культуры // СЭ. 1970. – № 4. – С. 3

2. Maget M. Guide detude directed escomportement sculturels. – Paris, 1953. – P. 15 – 16. 4. Нозилов Д. Чиғаноқ ичида марварид // Совет Ўзбекистони санъати, 1981. – № 9. – Б. 24.

3. Чебоксаров Н. Экология и типы традиционного сельского жилища / Типология основных элементов традиционной культуры. – М., 1984. – С. 34 – 64.

4. Аширов А. Ўзбек халқи анъанавий турмуш тарзида қадимий диний эътиқодлар билан боғлиқ маросим ва урф-одатлар. – Б. 34.

5.Najmiddinov J., Karimov J., Turdiyeva D. Dinshunoslik. Qomusiy lug‘at. Imom Buxoriy xalqaro markazi nashriyoti, 2017. – 480 bet.

DOI: 10.65322/j.srd.04182026.39

6. Isxakov B., Nabiyev B., Jo‘rayev O. Dinshunoslik. Darslik. – Namangan: Mashrab nashriyoti, 2025. – B. 291.